

Aspekte aktuale të reformës në drejtësi _____

_____ **Prof. Dr. Ksenofon Krisafi** _____

Abstrakt

After nearly a quarter century of separation from the communist regime and a delicateness, long, and problematic period, finally in Albania launched a major undertaking, broad, powerful, for the design and execution of a deep reform of the justice system. In this event involved local experts and foreign high-quality team of professionals, which was called Group of Experts High Level. The Group was part of a qualified professional assistance should be supplied to the "Special Parliamentary Commission for Justice System Reform", established by the Parliament. Everything, all the time, was under constant assistance and supervision of the international community, especially the USA, EU, OSCE and diplomatic representatives in Tirana of some Western countries, The group concluded its activities with a voluminous document, called "Analytical Report", which was handed to the relevant competent bodies. Report scanned situation in the justice system in the country and provided a complex project interventions in the basic legal acts related with justice, starting from the Constitution. The legal packet also provides transformations and changes in the justice system, initiated by the President, the Supreme Council of Justice, the Minister of Justice, Attorney General, Constitutional Court, Supreme Court, etc. Judicial Conference. At the same time the Democratic Party, which for various reasons did not participate in the proceedings of the Special Committee and the Group of Experts, created a special group of her specialists, who also produced a material called judicial reform platform. Among them were enough points of contacts, as was the difference. Political forces in the country, within the margin of differences and its political programs, were encouraged to show their spirit of cooperation and mutual flexibility for their unification to achieve full consensus and building a modern system of justice in Albania.

Fjalë kyç: Reformë, gjyqësor, drejtësi, gjykatë, prokurori, kushtetutë, ligj, vetting, korrupsion, dekriminalizim, faktor ndërkombëtar.

Pas gati një çerek shekulli nga shkëputja prej regjimit monist dhe një lëngimi të gjatë, problematik, në Shqipëri nisi më së fundi një sipërmarrje e madhe, e gjerë, e fuqishme, për projektimin dhe realizimin e një reforme të thellë në sistemin e drejtësisë. Në këtë veprimtari u përfshinë specialistë vendas dhe një ekip profesionistësh cilësorë të huaj, që u quajt Grupi i Ekspertëve të Nivelit të Lartë. Ai ishte pjesë e asistencës së kualifikuar profesionale që do të duhej t'i furnizohej "Komisionit të Posaçëm Parlamentar për Reformën në Sistemin e Drejtësisë", themeluar nga Kuvendi i Shqipërisë, me vendimin nr. 96/2014, dt. 27. 11. 2014. Gjithëçka, gjatë gjithë kohës, ishte nën përkujdesjen dhe mbikqyrjen e vazhdueshme të faktorit ndërkombëtar, veçanërisht të ShBA, BE, OSBE dhe përfaqësive diplomatike të disa prej vendeve perëndimore. Grupi e konkludoi veprimtarinë e vet me një dokument voluminoz, që u quajt "Raporti Analitik", i cili iu dorëzua instancave përkatëse kompetente. Në Raport skanohet situata e sistemit të drejtësisë në vend dhe parashikohet një projekt kompleks ndërhyrjesh në aktet themelore juridike që kanë lidhje me organet e drejtësisë, duke filluar nga Kushtetuta. Parashikohet gjithashtu ndërmarrja e transformimeve dhe ndryshimeve në sistemin e drejtësisë, nisur nga Presidenti, Këshilli i Lartë i Drejtësisë, Ministri i Drejtësisë, Prokurori i Përgjithshëm, Gjykata Kushtetuese, Gjykata e Lartë, Konferenca Gjyqësore etj. Në të njëjtën kohë Partia Demokratike, e cila për arsye të ndryshme nuk mori pjesë në punimet e Komisionit të Posaçëm dhe në Grupin e Ekspertëve, angazhoi specialistët e vet, të cilët përgatitën gjithashtu një material të quajtur Platforma e reformës në drejtësi. Midis tyre kishte mjaft pika takimesh, siç ishte edhe dallime. Forcat politike në vend, brenda marzhit të dallimeve dhe programeve të veta politike, u inkurajuan që të tregonin frymë bashkëpunimi dhe fleksibilitet të ndërsjellë për unifikimin e tyre, për arritjen e konsensusit të plotë dhe ndërtimin në Shqipëri të një sistemi bashkëkohor drejtësie.

Drejtuesit e forcave kryesore politike kanë shprehur vendosmërinë për marrjen e masave për ndryshimin e kësaj situatë. Edi Rama, për realitetin e drejtësisë në vend pohonte shprehimisht se "... ne kemi një drejtësi të tërë të korrumpuar, që punon si korporatë, si një industri përfitimi. Dhe ne jemi duke e ndryshuar këtë"¹. Edhe pse në pohimin e tij ka të vërteta të pamohueshme, nuk mund të mos vihet në dukje se vlerësimet globaliste, duke "futur në një thes" të gjithë gjyqtarët dhe prokurorët, nuk janë të sakta, sepse nuk mund të mohohet që, krahas një shumice të konsiderueshme që janë zhytur në korrupsion dhe në zullume të tjera, ka edhe nga ata që karakterizohen nga ndershmëria, principlialiteti dhe drejtësia.

Në këtë referat do të ndalemi shumë shkurt në shprehjen e disa mendimeve modeste për çështje që kanë të bëjnë me objektin e reformës në fjalë, duke iu referuar kur është rasti edhe përvojës së vendeve të tjera, me kushte dhe zhvillime të afërta me Shqipërinë.

¹ Intervistë e Z. Edi Rama me gazetarin britanik, Tim Sebastian, që punon për Deutsche Welle-n dhe drejton emisionin televiziv "Conflict Zone", shtator 2015, citohet sipas gazeta Tema, 22 shtator 2015

Drejtësia sektor vulnerabël

Drejtësia kudo konsiderohet si një ndër sektorët më vulnerabël të shtetit dhe të shoqërisë. Prandaj zakonisht reformat në drejtësi ndërmerren kohë pas kohe edhe në vende të tjera, me tradita të shquara në fushën e drejtësisë, si Franca, Italia, Anglia, Gjermania, Belgjika etj. Në Francë fjala vjen në vitet 2009-2010 diskutohej gjerësisht për nevojën e kurorëzimit të reformës në drejtësi, fokusi i të cilës ishte nevoja e zbatimit të vendimeve gjyqësore dhe eliminimi i fenomenit të pandëshkueshmërisë.² Gjatë dy dekadave të shkuara u ndërmorrën reforma në sistemin e drejtësisë edhe në vendet e tjera që dolën nga regjimet komuniste si Bullgaria, Hungaria, Rumania, Polonia, Lituania, Estonia, Kroacia, Sllovenia³ etj.

Drejtësia shqiptare në periudhën e tranzicionit ndoqi fatin e shoqërisë dhe të sistemit politik, i cili, në përpjekje për ndryshim drejt demokratizimit, u përfshi nga një furi shkatërrimtare që dëmtoi ose rrënoi elemente thelbësore të tre pushteteve. Ajo u shfaq, veçanërisht me pasoja tepër të rënda, në sistemin e drejtësisë, sepse drejtësia është stacioni terminal, ku vijnë e zbrazen shkeljet dhe padrejtësitë që kryhen në sektorët e tjerë. Individët shohin aty precipitimin e gjithëçkaje të deformuar, duke vuajtur njëkohësisht edhe pasojat e rënda që janë rrjedhojë e këtij procesi.

Nga drejtësia shqiptare e këtyre 26 vjetëve shqiptarët prisnin drejtësinë e vërtetë, larg sloganeve dhe propagandës së dikurshme. Por, dallohet për fat të keq një realitet trishtues me pasoja të rënda për njerëzit, vendin dhe raportet e tij me ndërkombëtarët. Ky realitet ka si shkaqe kryesore veçanërisht ndërhyrjet e politikës në tempullin e shenjtë të drejtësisë, por edhe shkallën e lartë të korrupsionit galopant moral e intelektual si dhe injorancën profesionale të disa gjyqtarëve dhe prokurorëve. Situata alarmante e gjyqësorit është e tejdukshme, shfaqet dhe vërehet pa vështirësi. Ai është i njohur edhe për faktorin ndërkombëtar, i cili e ka skanuar në detaje dhe e përshkruar në mënyrë sintetike në *Raportin e progresit të vitit 2014* për Shqipërinë, përgatitur nga Komisioni European. Aty thuhet ndër të tjera se: “Duhet të miratohen aktet ligjore kyçe për reformimin e Gjykatës Kushtetuese, Gjykatës së Lartë, Këshillit të Lartë të Drejtësisë dhe Prokurorisë. Për sa i përket pavarësisë dhe paanshmërisë së gjyqësorit, nuk janë marrë masa për integrimin e Gjykatës së Lartë brenda sistemit gjyqësor. Përpjekje të mëtejshme nevojiten për të racionalizuar procedurat e Gjykatës së Lartë dhe për të reduktuar ndjeshëm çështjet e prapambetura, përfshirë edhe modifikimin e përbërjes së paneleve që shqyrtojnë çështjet penale; Gjykata e Lartë duhet të transformohet në një gjykatë kasacioni. Statusi i Gjykatës së lartë dhe procesi i emërimit të anëtarëve të saj

² Nicolas Sarkozy, *la réforme judiciaire et les progrès de la civilisation: mettre à l'abri les puissants*, 10 sept 2009, Publié par *Le Grand Barnum*, dans *Le Barnum politique*.

³ Po aty.

mbeten shqetësues në kuptimin e politizimit të mundshëm për sa kohë dispozitat kushtetuese përkatëse nuk ndryshohen. Pavarësia dhe paanshmëria e Gjykatës së Lartë ende nuk është e garantuar plotësisht... Funksionimi i sistemit të drejtësisë vazhdon të cenohet nga politizimi, llogaridhënia e kufizuar, bashkëpunimi i dobët ndërinstitucional, burimet e pamjaftueshme, zvarritjet e procedimeve dhe çështjet e prapambetura. Korrupsioni në sistemin e drejtësisë mbetet shqetësim. Duhet të miratohen aktet ligjore kyçe për reformimin e Gjykatës Kushtetuese, Gjykatës së Lartë, Këshillit të Lartë të Drejtësisë dhe të Prokurorisë.”⁴

Ndër ata që e kanë vërejtur janë edhe përfaqësuesit kryesorë të faktorit ndërkombëtar në Shqipëri. Ambasadorja e Bashkimit European, Romana Vlahutin, në një tryezë të zhvilluar në qytetin e Gjirokastrës, në korrikun e vitit 2015, në bashkëpunim me Komisionin e Posaçëm Parlamentar për Reformën në Drejtësi, u shpreh hapur. “Është folur shumë, tha ajo, për gjyqtarë të korrumpuar, por shumë pak janë ndjekur penalisht... Korrupsioni në sistemin gjyqësor është ndoshta akti më suprem i imoralitetit, është një tallje arrogante me gjithëcka që ka lidhje me drejtësinë”. Ajo theksoi se duhet të rritet ndërgjegjësimi te qytetarët për t'i dhënë fund kulturës së mosndëshkueshmërisë. Prandaj duhet që të mos ketë tolerancë ndaj korrupsionit. Rol të rëndësishëm mund të luajnë të gjithë qytetarët, institucionet, shoqatat. “Kjo, pohoi ajo, nuk është një reformë politike, ajo udhëhiqet nga ekspertiza. Pra, nuk ka vend për negociata politike për angazhime nga më të ndryshmet apo për veto të caktuar, sepse nuk mund të ketë asgjë të tillë kur ne flasim për sundimin e ligjit dhe dhënien e drejtësisë”.⁵

Vlerësimet që vijnë nga ShBA, nëpërmjet ambasadorit të tyre në Tiranë, Donald Lu, janë identike, si përsa i përket gjendjes tepër të rëndë ashtu edhe rrugës që duhet ndjekur për realizimin e transformimeve të nevojshme. Duke folur për këtë situatë, gjatë një konsultimi publik për reformën në drejtësi, në Universitetin “Aleksandër Moisiu” të Durrësit, ai u shpreh se “Disa gjyqtarë dhe prokurorë duhet të hiqen menjëherë nga puna dhe në radhët e tyre duhet të ketë arrestime.”⁶

Relizimi i reformës në drejtësi përfshin një spektër të gjerë ndërhyrjesh, ndër të cilat me rëndësi të veçantë janë aspektet ligjore, institucionale dhe konceptuale.

Aspekti konceptual

Shekuj më parë drejtësia dhe ligji kishin kuptimin e privilegjit të më të fortit. Sofisti Trasimaku në veprën “*Republika*” pohonte se padrejtësia është më e parapëlqyer se

⁴ *Raportin e progresit të vitit 2014 për Shqipërinë, i Komisionit European*, në <http://www.mie.gov.al/>

⁵ *Vlahutin: Korrupsioni në gjyqësor, akti më suprem i imoralitetit dhe i talljes me qytetarët*, *Gazeta Shqip* - 10 Korrik 2015.

⁶ *Reforma në Drejtësi, ambasadori Lu: Ka probleme me korrupsionin, janë dënuar vetëm 3 gjyqtarë* - *BalkanWeb* - 06-Jul-2015.

sa jeta në drejtësi. Drejtësia sipas tij ishte në interes të më të fortit dhe “forca ka të drejtë”. Ligjet, thoshte ai, janë bërë nga grupet sunduese për interesat e tyre. Ato përcaktojnë se çfarë është e drejtë. Në të gjitha shtetet, e drejta ka të njëjtin kuptim sepse e drejta është kudo e njëjtë-interesi i grupit më të forte, që është në pushtet.⁷ Ky koncept i kohëve të shkuara, është kapërcyer dhe, së paku teorikisht, është zëvendësuar me domosdoshmërinë e ngritjes së një sistemi drejtësie që duhet të jetë i barabartë dhe i drejtë për të gjithë, pavarësisht dallimeve në pozitën shoqërore, në pasuri, gjini, racë, fe, arsim, kulturë etj. Sistemi i drejtësisë duhet t’ju shërbejë në mënyrë të barabartë dhe pa dallim të gjithëve, pa qenë ekskluzivitet i askujt, as i politikës, as i institucioneve dhe as i individëve të caktuar. Drejtësia iu përket të gjithëve. Në kuptimin figurativ është *res communis omnium* – gjë (send) e përbashkët e të gjithëve. Ajo iu duhet atyre, sepse të gjithë kanë nevojë për të. Në këtë vështrim do të ishte i palejueshëm çdo qendrim indiferent ndaj saj, sepse në se dikush nuk ka punë sot me të, mund të ketë nesër. Nëse e ka parë me shpërfillje, nuk përjashtohet që në të ardhmen të përballlet me pasoja të pakëndshme. Prandaj lypset që jo vetëm politika, por edhe individët, shoqëria civile, media, qarqet intelektuale e akademike të mos e lënë atë jashtë vëmendjes. Veçanërisht në këto kohë kur flitet për reformimin e sistemit, kanë rastin dhe mundësinë të kontribuojnë për përmirësime dhe perfeksionime.

Një sistem efikas drejtësie është garant i të gjithëve, i individëve, dhe i tërë shoqërisë, i vetë politikës dhe i pushteteve të tjerë. Drejtësia nuk është e askujt dhe njëkohësisht është e të gjithëve. Parë në këtë optikë angazhimi i faktorëve që mund të ndikojnë pozitivisht në forcimin e sistemit të drejtësisë, në thellimin e reformës në këtë sektor, që do të përshpejtonte ndjeshëm ritmet dhe rezultatet e saj, do të ishte i mirëpritur. Drejtësia në Shqipërinë aktuale, është shndërruar në një prej prioritetëve kryesorë të ndërhyrjes nga ana e sistemit të sotëm politik.

Te kushdo është e qartë se mungesa e një gjyqësori të mirëfilltë ka sjellë dëme të jashtëzakonshme, ka shkatërruar vlerat kombëtare, ka rrënuar ekonominë, sepse ua ka lënë në dorë hajdutëve dhe keqbërësve të pandëshkuar, ka zhytur në mjerim fshatin, ka degraduar qytetet, ka toleruar një sistem arsimor të degraduar që kultivon injorantë dhe analfabetë etj. sepse siç thoshte Platoni, drejtësia mbjell te njerëzit farën e marrëveshjeve dhe të dashurisë.⁸ Prandaj nga ana e politikës kërkohet një rikonceptim modern, një transformim i mentalitetit dhe i mënyrës së të sjellurit të saj ndaj drejtësisë. Ajo nuk duhet ta shohë atë si një mundësi për të zgjeruar dhe imponuar pushtetin e vet ndaj kundërshtarëve politikë, duke e vënë nën sundim apo duke shtrirë arbitrarisht autoritetin e saj. Po të kihet parasysh se vetë politika nuk është e qëndrueshme, se maxhorancat ndryshojnë, vijnë e ikin, duke u alternuar në pushtet, mund të përfytyrohet se sa e domosdoshme është

ruajtja dhe sigurimi i pavarësisë së sistemit të drejtësisë dhe pushtetit gjyqësor. E distancuar nga influencat dhe ngjyrimet politike, refraktare ndaj ndërhyrjeve dhe e çliuar nga tentativat për t’u përdorur prej saj, drejtësia duhet të konsolidohet si një institucion i pavarur nga pushtetet e tjera, i stabilizuar, që të qëndrojë mbi politikën dhe mbi partitë, që të jetë i njëjtë për cilindo pavarësisht nga përkatësia kombëtare, racore, gjuhësore, fetare, politike e partiake, si dhe nga dallimet ekonomike, pasurore, sociale, arsimore, kulturore etj.

Ky do të ishte thelbi i asaj që i kërkohet të realizojë kjo reformë. Mbi të gjitha ajo duhet të garantojë trajtimin e barabartë për të gjithë.⁹ Xhejms Medison, në vitin 1788, shkruante se, grumbullimi i të gjitha pushteteve - ligjvënësë, ekzekutive dhe gjyqësore në të njëjtat duar, qofshin këto të një personi, të disa ose të shumë prej tyre, qofshin të një personi a organi të trashëguar, të vetëmëruar ose të zgjedhur, mund të quhet me të drejtë si vetë përkufizimi i tiranisë.”...mbrojtja e lirisë kërkon që të tre degët e pushtetit të jenë të ndara e të veçanta.”¹⁰

Kjo është një çështje mentaliteti. Politikës nuk i pëlqen që të ketë një pushtet tjetër jashtë saj, që për çështje të caktuara të dalë mbi të dhe të vendosë duke shpërfilluar interesat e ngushta partiake apo dëshirat e saj të çastit. Duhet të jetë kjo, me sa duket, arsyeja përse reformat e deritanishme në drejtësi apo ndërhyrjet në legjislacion kanë rezultuar të pjesëshme, të cunguara, me shtrirje të kufizuar dhe efekte problematike. Prandaj, në rastin më të mirë, ndërhyrjet kanë mbetur kozmetike, të papërfunduara ose, në rastin më të keq, janë adoptuar zgjidhje në kundërshtim me parimin kushtetues të ndarjes së pushteteve.

Parë në këtë optikë mendoj se ka vend për një konsensus të gjerë politik brenda të gjithë faktorëve politikë e profesionalë me partner kryesor vetë pushtetin gjyqësor, për të ndërmarrë e realizuar reforma të thella, të plota e koherente.

Pavarësia e organeve të drejtësisë cenohet edhe nga presionet që iu vijnë atyre nga krahë e drejtime të ndryshme. Ndërsa në sistemin monist ky presion vinte zakonisht vetëm nga politika, tashmë drejtimet prej nga ushtrohet ai janë të shumta dhe të ndryshme si fjala vjen politika, pa dyshim, ekzekutivi, legjislativi (deputetët), organet e medias nëpërmjet intimidimit dhe kërcënimeve për publicitet negativ, biznesi, nëpërmjet dhënies së shumave të ndryshme të parave ose pronave apo shërbimeve të tjera, nga mafia nëpërmjet kërcënimeve etj.

Hartimi i një strategjie afatgjatë për reformimin e sistemit të drejtësisë duhet konceptuar në dimensionin vertikal dhe atë horizontal, që ta kalojë mandatin politik në pushtet të një maxhorance të caktuar, që të evitojë ndërhyrjet voluntariste e subjektive të maxhorancave lëvizëse apo të individëve të pushtetshëm, që ndryshojnë me përfundimin e mandateve të tyre.

Mungesa e pavarësisë nga politika apo edhe ndaj ligjit, në kuptimin e shpërfilljes së tij, e shoqëruar edhe me mungesën e objektivitetit dhe paanshmërisë gjatë

⁷ Citohet sipas Platoni, *Republika*, CEU, Shtëpia e librit, Phoenix, 1999, f.26, 28, 35, 39.

⁸ Platoni, *Republika*, CEU, Shtëpia e librit, Phoenix, 1999, f.45.

⁹ Ksenofon Krisafi, - *Pavarësia e gjyqësorit kusht dhe rezultat i reformës*, në *Ius & Iusticia*, Nr.1/2008, f.12.

¹⁰ *Letrat e federalistit*, pjesa e dytë, fq.8

shqyrtimit të provave, si edhe fenomenet e korrupsionit e të abuzimit me detyrën, e kanë evidentuar drejtësinë shqiptare si të prekur nga infeksionet korruptive, konstatim ky i shprehur edhe nga institucione apo organizma ndërkombëtare të kualifikuara në këtë fushë, si “*Transparency International*”.

Po mbushet gati një çerek shekulli që në Shqipëri është përmbysur regjimi monist, simbol i urreyer i dhunimit të të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, ndarjes dhe pavarësisë së pushteteve, shtetit të së drejtës, etj dhe me keqardhje konstatohet se aspiratat e shqiptarëve janë larg plotësimit të tyre. Megjithë përpjekjet e ndërmarra, nuk ka ende një gjyqësor të pavarur nga politika, çka cenon rëndë themelet e demokracisë së vërtetë dhe kompromenton objektivin e integritimit në BE. Shqipërisë i duhet t’u japë liri dhe pavarësi reale institucioneve, duke mposhtur ndërhyrjet e klaneve politike dhe ekonomike apo grupimeve mafioze.

Aspekti institucional i reformës

Aspekti institucional ka të bëjë me riorganizime në organet e ngarkuara me dhënien e drejtësisë.

Periudha e gjatë që kaloi prej nisjes së veprimtarive të para për përpunimin e platformës juridiko-institucionale për realizimin e reformës, e shoqëruar nga rezistenca e pashembullt nga ana e disa forcave politike dhe e një grupi politikanësh, gjyqtarësh, prokurorësh etj tregoi se shkaku themelor i zvarritjes, për të mos thënë i sabotimit të saj, nuk ka të bëjë me vështirësi të karakterit teknik, juridik ose profesional, por thjeshtë me faktin se reforma do cenojë interesa të grupeve të caktuara në politikë ose në korporatën e gjyqtarë-prokurorëve dhe mund t’i dërgojë jo pak prej tyre para drejtësisë.

Duhet ndërtuar një sistem drejtësie, duke patur parasysh se drejtësia është një ideal për çdo qenie të arsyeshme dhe bashkësi njerëzore të organizuar politikisht. Ai arrihet vetëm nëpërmjet vendosjes dhe zbatimit të normave të së drejtës, me fjalë të tjera sundimit të ligjit. Historia e shoqërisë njerëzore, që nga agimet e hershme të organizimit të saj në shtete, dëshmon se sundimi i ligjit kuptohej si i papajtueshëm me prirjen e çdokujt për të qëndruar mbi ligjin, të cilin Aristoteli e cilësoonte si autoritetin suprem, që qëndronte edhe mbi mbretin. Përgjithësisht ky ishte parimi që udhëhoqi progresin e njerëzimit me përjashtim të regjimeve totalitariste dhe autokratike si komunizmi, fashizmi, nazizmi etj. Në aktet e ndryshme juridike përfshirë edhe ato me karakter ndërkombëtar, sikurse edhe në doktrinën e së drejtës, afirmohet se sundimi i ligjit arrihet përmes një procesi demokratik, transparent e të ndershëm. Ai kërkon që të miratohen ligje të qarta, për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, përfshirë sigurinë individuale dhe gëzimin e

të drejtës së pronës. Kusht tjetër i rëndësishëm është që ato të bëhen publike dhe të zbatohen rigorozisht nga organet shtetërore. Njerëzit e ndodhur në pushtet si dhe gjithë zyrtarët, madje edhe shtetasit të japin llogari para ligjit. Më tej akoma lypset që në organet e prokurorisë dhe në gjykata të zenë vend specialistë kompetentë, të moralshëm dhe të pavarur, të papajtueshëm me korrupsionin, që japin drejtësi në mënyrë të paanshme dhe objektive, pa zvarritje, përmes një procesi që respekton të drejtat e palëve.

Roli i gjyqtarëve vlerësohej që në lashtësitë e hershme. Platoni në vitin 350 para Krishtit thoshte se “legjislacioni është një detyrë vigane dhe, edhe në rast se ke një shtet të ndërtuar mirë, me një kod ligjor të përcaktuar qartë, nëse përgjegjësinë e administrimit të këtij kodi ua ngarkon zyrtarëve të paaftë, i ke çuar dëm ligjet e mira dhe gjithë sistemi do të degjenerojë në farsë. Dhe jo vetëm kaq, por shteti do të arrijë të zbulojë se ligjet e veta janë duke u dëmtuar dhe duke u plagosur në përmasa gjigandeske.”¹¹

Nuk mund të ketë reformë pa realizuar dekriminalizimin e sistemit të drejtësisë, kriminelët, delinkuentët nuk mund të jenë kurrë pro reformës, sepse ajo është asfiksimi, vdekja e tyre. Reforma duhet të ketë në fokusin e goditjes pikërisht njerëzit e kriminalizuar të sistemit të drejtësisë. Drejtësia do të çlirohet kur ata që e kanë penguar funksionimin normal të saj të përballen me ligjin. Nuk mund të shpresohet të arrihet reformimi i drejtësisë duke mbajtur në kupolën e saj individë që janë prezantuar si pjesë e një bande mafiozësh dhe hajdutësh, objektivi i të cilës është pikërisht instalimi i sistemit të padrejtësisë, korrupsionit, abuzimit me pushtetin. Drejtësia që nuk ndëshkon krimin vret shoqërinë dhe shtetin.

Kryerja me sukses e reformës kushtëzohet në një masë të konsiderueshme edhe nga rezultati pozitiv i luftës ndaj informalitetit në drejtësi. Do të ndikojë për mirë konsolidimi i Inspektoratit të Lartë të Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave, - ILDKPKI. Fuqizimi i këtij institucioni do të ishte një kontribut i jashtëzakonshëm në përpjekjet për suksesin e reformës.

Reforma duhet të përfshijë detyrimisht edhe shërbimet e tjera të drejtësisë ose në funksion të saj, siç janë avokatia, noteria, përmbartimi, administrata e drejtësisë etj.

Aspektet ligjore të reformës

Përsa i përket aspekteve ligjore nuk mund të ketë reformë në drejtësi pa rishikuar dhe dezintoksikuar legjislacionin bazë që lidhet me të dhe pa reformuar vetë organin kryesor legjislativ, duke përfshirë përmirësimin rrënjësor të përbërjes së tij, duke rregulluar raportet ndërmjet anëtarëve me kualifikimin e duhur juridik dhe të tjerëve, pa e pastruar përbërjen e tij nga personat e kriminalizuar. Vijnë kështu

¹¹ Platoni, Republika, CEU, Shtëpia e librit, Phoenix, 1999, f.26.

te ligjor, çka nënkupton fillimin nga puna me shpejtësi dhe efikasitet të kantierit legjislativ. Sepse nuk mund të ketë reformë nëse nuk ndërmerren ndryshime edhe në disa prej kodeve, sikurse është vepruar në vende të tjera si Bullgaria, Rumania, Polonia, Lituania etj.¹²

Miratimi i legjislacionit të përshtatshëm dhe zbatimi real i një vullneti të ri politik nga të gjithë segmentet e politikës shqiptare, është thelbi i reformës në drejtësi.

Strategjia e saj parashikonte ndryshimin e ligjit themelor të shtetit për rivendosjen e ekuilibrave kushtetues, veprimtari kjo që u realizua. Projekti i ndryshimeve të thella e të rëndësishme kushtetuese u shqyrtua dhe u miratua me konsensusin e plotë të 140 anëtarëve të Kuvendit, me datën 22 korrik 2016. Ai miratoi projektligjin "Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 8417, datë 21.10.1998 "Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë", të ndryshuar. Ndryshimet e propozuara dhe të miratuara bazoheshin në zbatimin e opinioneve të Komisionit të Venecias, në vendimet e Komisionit të Posaçëm të Reformës në Drejtësi. Ato synonin të pasqyronin shqetësimet e shprehura nga forca të ndryshme politike që kishin të bënin me disa institucione të veçanta, si dhe të harmonizonin tekstin ose ndërhyrjet teknike në Projektligj që buronin nga reflektimi i propozimeve ose rekomandimeve të Komisionit të Venecias. Në tërësinë e tyre ndryshimet e miratuara në Kushtetutën e Shqipërisë, formuan bazën kushtetuese mbi të cilën shpresohet se do të niste revolucionin e shumëpritur në drejtësi, do të reformohej sistemi i drejtësisë për t'i shërbyer shtetit të së drejtës, për të qenë më i besueshëm për shqiptarët.

Në bazë dhe për zbatim të këtij ndryshimi thelbësor Kuvendi miratoi më 30.08.2016, projektligjin "Për rivlerësimin kalimtar të gjyqtarëve dhe prokurorëve në Republikën e Shqipërisë". Miratimi i këtij ligji, i njohur gjerësisht si ligji i vettingut, u konsiderua si një veprim i rëndësishëm juridik, me ndihmën e të cilit do të bëhej drejtësi jo vetëm në gjyqësor, por edhe në politikë dhe në çdo aspekt të jetës së zakonshme të shqiptarit. Megjithatë ishte ndërtuar mbi bazën e parimeve të fiksuar në tekstin e kushtetutës së ndryshuar, ai u bë objekt kontestimesh nga ana e opozitës, e cila i transmetoi ato edhe në Gjykatën Kushtetuese. Kjo e fundit, e mori në shqyrtim në seancë gjyqësore kërkesën e opozitës dhe vendosi që t'ia përcillte për mendim Komisionit të Venecias, i cili në ditët e para të dhjetorit 2016, u përgjigj zyrtarisht se dispozitat e ligjit nuk shkelin nenet e Konventës europiane të të Drejtave të Njeriut, sikurse pretendohet nga përfaqësuesit e opozitës. Sipas tij, ato nuk shfaqin problem për asnjë nga çështjet e ngritura nga Gjykata Kushtetuese e Shqipërisë. Përkundrazi Komisioni e vlerësoi pozitivisht ligjin, duke i analizuar me hollësi të gjitha çështjet e shtruara në ankimin e opozitës në Gjykatë, çka e detyroi atë që të shpallte pezullimin e Ligjit. Kërkesa e Gjykatës

¹² http://europe.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/cmr_pl_final_fr.pdf (p. 16).

Kushtetuese përmbante një përmbledhje të argumentave të opozitës si dhe katër pyetje specifike, për të cilat kërkohej mendimi i Komisionit. Në fakt Komisioni i Venecias ishte përfshirë aktivisht në procesin e ndryshimeve kushtetuese për Reformën e Drejtësisë, fillimisht me Mendimin Paraprak që ofroi në dhjetorin e 2015 mbi projekt ndryshimet kushtetuese, dhe më pas me Opinionin përfundimtar mbi tekstin e rishikuar mbi bazën e vërejtjeve të tij të mëparshme.¹³ Çështja që kontestohet përsa i përket rivlerësimit të gjyqtarëve dhe prokurorëve bën pjesë në grupin e elementëve të rëndësishëm që u përfshinë në ndryshimet kushtetuese, të cilat u miratuan, më 21 korrik 2016 dhe që Komisioni i kishte pohuar Gjykatës Kushtetuese se procesi i vettingut "nuk ishte vetëm i justifikuar, por i nevojshëm për Shqipërinë për të mbrojtur veten e saj nga e keqja e korrupsionit".¹⁴

Në përgjigjen e vet Komisioni jep përgjigje për secilën nga katër pyetjet e ngritura nga Gjykata Kushtetuese. Ndër të tjera ai shprehet se përsa "i përket përfshirjes së organeve që pretendohet të jenë nën kontrollin e pushtetit ekzekutiv në procesin e rivlerësimit të gjyqtarëve dhe prokurorëve, në lidhje me parimin e pavarësisë së gjyqësorit, analiza e tekstit të Ligjit të Rivlerësimit, tregon se, megjithë përfshirjen e organeve, si ILDKPKI-ja (Inspektoriati i Lartë i Deklarimit Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave) ose DSIK-ja, (Drejtoria e Sigurimit të Informacionit të Klasifikuar) në procesin e hetimit dhe kërkimit fillestar të provave, vlerësimi i çdo informacioni ose prove të mbledhur nga ato organe ekzekutive i takon Komisionit dhe Kolegjit të Ankimit, që të dyja kanë karakteristikat e organeve gjyqësore dhe kanë tagrin të verifikojnë vetë provat e mbledhura nga organet ekzekutive. Mbi këtë bazë, mund të arrihet në përfundimin se sistemi i ngritur nga Ligji i Rivlerësimit, nuk duket se përbën ndërhyrje në tagret gjyqësore".¹⁵

Komisioni i Venecias konkludon se ligji nuk bie ndesh me nenin 6 të Konventës të së Drejtave të Njeriut për respektimin e të drejtës për një proces të rregullt ligjor. Sipas tij në ligj ekzistojnë elemente të mjaftueshëm për të nxjerrë përfundimin se Kolegji i Ankimit mund të konsiderohet si një juridiksion i specializuar, i cili ofron garanci gjyqësore për personat e prekur nga procedura e rivlerësimit. Të drejtat dhe garancitë e përfshira në skemën legjislativë dhe kushtetuese duken të gjera.¹⁶

Ndërsa përsa "i përket çështjes nëse dispozitat ligjore në lidhje me kontrollin e figurës janë në kundërshtim me Nenin 8 të Konventës të së Drejtave të Njeriut, ai shprehet se, - duhet të merret në konsideratë fakti që kontrolli i figurës ka si qëllim të verifikojë deklaratat e gjyqtarëve dhe prokurorëve që vlerësohen me qëllim përcaktimin nëse ata kanë patur kontakte të papërshtatshme me personat e përfshirë në krimin e organizuar. Si i tillë, ky është një qëllim legjitim duke patur parasysh paragrafin e dytë të Nenit 8 të KEDNJ-së (interesat e sigurisë kombëtare, siguria

¹³ *Zbardhet opinioni i Komisionit të Venecias: Ligji i Vettingut, pa probleme, në Koha Jonë, 10/12/2016.*

¹⁴ Po aty.

¹⁵ Po aty.

¹⁶ Po aty.

publike, parandalimi i mungesës së rendit ose krimin, ose mbrojtja e të drejtave dhe lirive të të tjerëve). Sipas Komisionit të Venecias, konsiderata thelbësore është që grupi i punës i cili ka rolin kryesor në vlerësimin e figurës dhe që përbëhet kryesisht nga personeli i sigurisë, funksionon nën mbikëqyrjen dhe kontrollin e organeve të rivlerësimit dhe që i gjithë materiali përkatës para grupit të punës duhet t'u ofrohet atyre. Komisioni i Venecias është i mendimit që ndërsa vlerësimi i figurës është natyrisht ndërhyrës, ai nuk mund të shihet si një ndërhyrje e pajustificuar në jetën private ose familjare të gjyqtarëve dhe prokurorëve në kundërshtim me Nenin 8 të KEDNJ-së¹⁷.

Në vijim, në seancën e plenare të datës 06.10.2016, Kuvendi i Shqipërisë miratoi edhe pesë projektligje të rëndësishme, pjesë e paketës së shtatë ligjeve prioritare për reformën në drejtësi. Ato ishin projektligjet "Për statusin e gjyqtarëve dhe prokurorëve në Republikën e Shqipërisë", "Për organizimin dhe funksionimin e Prokurorisë në Republikën e Shqipërisë", "Për organizimin e pushtetit gjyqësor në Republikën e Shqipërisë", Kuvendi i Shqipërisë miratoi gjithashtu më 03.11.2016, projektligjin "Për organet e qeverisjes së sistemit të drejtësisë". U miratua njëkohësisht edhe Projektligji "Për organizimin dhe funksionimin e institucioneve në luftën kundër korrupsionit dhe krimin të organizuar".

Duke u ndalur posaçërisht te Projektligji "Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 8577, datë 10.02.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë", dallohet se ai si qëllim përshtatjen e tij me ndryshimet kushtetuese të propozuara që lidhen kryesisht me ndryshimin e procedurës së emërimit, kriteret profesionale dhe kushtet për emërimin e gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese, përgjegjësinë e tyre disiplinore, kufizimin e imunitetit, papajtueshmëritë, rastet e përfundimit të mandatit si dhe disa aspekte që lidhen me subjektet që venë në lëvizje dhe juridiksionin e Gjykatës Kushtetuese. Gjithashtu, projektligji synon ta bëjë Gjykatën Kushtetuese më efektive në vendimmarrje. Duke qenë se ligji bazë është miratuar në vitin 2000, gjatë kohës së zbatimit të tij ka dale nevoja për përmirësimin e tij dhe rregullimin e instituteve të parregulluara ose të rregulluara joplotësisht.

Ndërsa projektligji "Për organet e qeverisjes së sistemit të drejtësisë" përcakton rregulla për mënyrën e organizimit dhe funksionimit të Këshillit të Lartë Gjyqësor, Këshillit të Lartë të Prokurorisë, Inspektorit të Lartë të Drejtësisë, Këshillit të Emërimeve në Drejtësi, si dhe të Shkollës së Magjistraturës. Ai synon të garantojë pavarësinë, përgjegjshmërinë, cilësinë e përbërjes, transparencën dhe eficientësinë e vendimmarrjes së organeve të rëndësishme kushtetuese dhe përmes tyre mirëqeverisjen dhe pavarësinë e gjyqësorit dhe të prokurorisë, si dhe statusin, përgjegjshmërinë, llogaridhënien dhe paanësinë e gjyqtarëve dhe prokurorëve. Ai përmban parimet të cilat duhet ta udhëheqin sistemin e drejtësisë në Republikën e

Shqipërisë, për të qenë i pavarur ndaj çdo lloji ndikimi, i paanshëm në funksionimin e tij, i përgjegjshëm, llogaridhënës, me integritet të lartë moral dhe profesional në të gjitha nivelet strukturore të tij, eficient dhe profesional, i besueshëm, transparent dhe i aksesueshëm prej publikut, si dhe bashkëpunues në nivel institucional kur ushtrohet pushteti vendimmarrës për emërimin e funksionarëve të lartë të sistemit.¹⁸

Reforma në arsimin juridik

Drejtimit jetësor për suksesin e reformës në drejtësi është përmirësimi dhe forcimi i arsimit juridik. Ajo nuk do t'ia arrijë qëllimit, nëse nuk mbështetet mbi një sistem arsimit të përshtatshëm juridik, pa u forcuar cilësia dhe përgjegjshmëria e përgatitjes së juristëve në përgjithësi dhe e gjyqtarëve, prokurorëve, avokatëve, noterëve dhe përmbartësve në veçanti. Në këtë drejtim fakultetet e drejtësisë dhe Shkolla e Magjistraturës kanë një rol të veçantë. Arsimit në përgjithësi dhe ai i lartë në veçanti bëjnë pjesë në sektorët më vulnerabel të zhvillimeve aktuale në Shqipëri. Por akoma më keq paraqitet arsimi i lartë juridik, ku ka shumë fiktivitet. Një varg faktorësh, ndër të cilat më kryesori është ai që e konsideron atë si më të lehtë për t'u diplomuar, kanë bërë që fakultetet juridike në universitetet publike, shtetërore dhe sidomos në ato private, të jenë më të preferuarit dhe me të frekuentuarit. Mirëpo, niveli i kontigjentit që pranohet në universitetet private është i ulët (midis tyre ka ngandonjëherë edhe studentë gati analfabetë ose që shkruajnë me gabime të paimagjinueshme) dhe rrjedhimisht edhe produkti që del në masë është më shumë skarcitet se cilësi. Në kontigjentet masive që i frekuentojnë ato ose më saktë që regjistrohen në këto fakultete, sipas vëzhgimeve personale shumëvjeçare të kësaj periudhe tranzicioni postkomunist, rezulton se 10-15 % e tyre janë studentë shumë të mirë ose të mirë, rreth 20-30 % janë të rezultatit mesatar ose kalueshëm dhe pjesa tjetër mund të thuhet se nuk vlejnë. Por falë këmbënguljes së prindërve që nuk lenë gjë pa bërë nëpërmjet ndërhyrjeve të pafundme, qëndrimeve të papërgjegjshme dhe aspak intelektuale të ndonjë pedagogu të pandërgjegjshëm, ngandonjëherë edhe tolerancës së universiteteve, që i trajtojnë më tepër si klientë se sa si studentë, një pjesë e tyre arrijnë të pajisen me diplomë. Normalisht ata e kanë të vështirë të kapërcejnë barrierat e tjera, veçanërisht shkollën e magjistraturës për t'u bërë magjistratë, por falë parasë dhe ndikimit që kanë prindërit, shumica zenë vend në organet e pushtetit dhe të administratës, në zyrat tatimore ose të doganës, apo në organe të tjera ku mundësitë për të bërë para përmes qëndrimeve kriminale janë të shumta. Në sajë të njohjeve të realizuara gjatë kohës së "studimeve" i kanë mundësitë që të ndërhyjnë te ish shokët a shoqet e tyre të fakultetit, tashmë magjistratë dhe të kontaminojnë kështu jo pak edhe sistemin e drejtësisë.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ Po aty.

Nga sa u tha kuptohet se sukcesi i reformës në drejtësi do të varet në një masë të madhe edhe nga reforma dhe transformimi rrënjësor i arsimit juridik, nga vendosja e rregullave strikte dhe standardeve optimale në pranimin e kontigjenteve të studentëve në fakultetet juridike dhe në përgatitjen e tyre. Ky nivel tej mase i dobët i formimit të juristëve në rrethanat e lartpërmendura nuk ka ndonjë ndryshim shumë të madh nga produkti i kurseve gjashtëmuore të “Plepave” të plazhit të Durrësit, produkt që të kujton përvojën e hidhur italiane të pasluftës së Dytë Botërore. Në atë kohë në Itali hyri në përdorim shprehja ose emërtimi juristë “Togliati”, që lidhej me emrin e Palmiro Togliatit, ministër komunist i Drejtësisë së Pasluftës, ideator i krijimit të kësaj mënyrë të përshpejtuar të përgatitjes së magistratëve. Aktualisht edhe pas gati njëçerek shekulli, çrrënjosja e të keqes në sistemin e “drejtësisë” në Shqipëri duhet të fillojë nga largimi prej tij e produktit të kursit 6 mujor të “Plepave”, imperativ i padiskutueshëm dhe *conditio sine quoi non*. Këta “juristë” u “formuan” me mangësi profesionale, sepse me gjashtë muaj nuk bëhesh dot as marangoz e hidraulik e jo më jurist. Ata u katapultuan në organe drejtësie, gjykata e prokurori në sajë të mbështetjes politike që patën dhe u bënë burim i gjithë të këqijave, korrupsionit, përluljes ndaj politikës, humbjes së pavarësisë së gjyqësorit etj. Është një alibi e hapur ajo që përsëritet shpesh si justifikim për mbajtjen e tyre nëpër poste, deri edhe në KLD, se i plotësuan studimet nëpërmjet vazhdimit të fakultetit juridik me korrespondencë. Dihet mirë se shumica e tyre hyri në provime dhe morën vlerësime të pamerituara, madje pa e frekuentuar fare fakultetin.

Kthesës drejt seleksionimit të vlerave për t’u pranuar në sektorët e ndryshëm të drejtësisë do t’i shërbente vënia në jetë e nismës për miratimin e një ligji të posaçëm për provimin e shtetit për profesionin e juristit. Sipas projektit që ka qarkulluar gjatë vitit 2016, është parashikuar që të diplomuarit në drejtësi në Republikën e Shqipërisë, për t’u pranuar në profesionet ligjore të gjyqtarit, prokurorit, avokatit, noterit, avokatit në Avokaturën e Shtetit, përmbauesve publikë dhe privatë, si dhe për pranimin në karrierën profesionale në administratën publike në nivel qendror dhe vendor, do t’u duhet t’i nënshtrohen “provimit të shtetit” dhe ta kalojnë atë me sukses. Sipas nenit 5 të projektit, qëllimi i tij është garantimi i një standardi minimal njohurish, të kuptuarit të ligjit, si dhe sistemit ligjor dhe institucional të Republikës së Shqipërisë, nëpërmjet organizimit të një provimi në mënyrë të centralizuar, të unifikuar, transparente, objektive, të pakorruptuar, nën mbikëqyrjen e Këshillit të Provimit të Shtetit në përputhje me rregullat e parashikuara në këtë ligj.

Nëse kjo nismë do të konkretizohet do të ishte një hap i parë i rëndësishëm që do t’i shërbente seleksionimit dhe dëbimit të një prodhimtarie të konsiderueshme të dëmshme “juristësh”, të çertifikuar fiktivisht nga disa prej fakulteteve juridike private dhe publike.

Reformë e plotë, e thellë, pa kompromis

Më së fundi nuk mund të ketë siguri për suksesin e reformës në drejtësi, nëse ajo nuk do të shoqërohet me një sistem zinxhir reformash edhe në sektorët e tjerë. Prandaj ajo, siç kanë pohuar me të drejtë të huajt që e njohin nga afër realitetin e drejtësisë shqiptare, konsiderohet prej tyre si më rëndësishmja pas rënies së komunizmit. Ajo është një themel për demokracinë në Shqipëri.¹⁹

Për kryerjen e reformës në Shqipëri, ashtu siç ka ndodhur edhe në vendet e tjera me karakteristika të ngjashme ose të afërta me Shqipërinë, kanë dhënë kontribute edhe specialistë e diplomatë të huaj. Ata janë përpjekur që, duke pasur parasysh specifikat përkatëse, nivelin e zhvillimit politik, ekonomik e social, ambiciet për të ardhmen e vendit, të ndikojnë në ekipet e specialistëve dhe politikanëve vendas për cilësinë e reformës si dhe për përshpejtimin e ritmeve. Kujdesi kryesor, veçanërisht në Shqipëri ka synuar ta mbrojë atë nga presionet permanente dhe sistematike të qarqeve të caktuara, të individëve të veshur me pushtet ose me pasuri si dhe të politikës së kriminalizuar. Ndërhyrjet e tyre kanë aq të shumta dhe të shpeshta sa që nga individë të ndryshëm, përgjithësisht zëdhënës të elementëve të kriminalizuar, armiq të reformës, është shtruar çështja e klasifikimit të tyre si cenim i sovranitetit të vendit. Por, gjykuar në një sfond më të përgjithshëm, me një vizion më global dhe më largpamës, si dhe duke mbajtur parasysh situatat specifike të tranzicionit të tejzgjatur shqiptar, ajo çka bëjnë përfaqësuesit e Fuqive të Mëdha dhe në përgjithësi të faktorit ndërkombëtar, është e justifikueshme dhe në fund të fundit në shërbim dhe në të mirë të shqiptarëve dhe të ardhmes së vendit të tyre. Prej tyre është përsëritur disa herë se reforma në drejtësi duhet të jetë e plotë, e thellë dhe pa kompromis, duke kërkuar bashkëpunimin e politikës. Duke përçarur politikën e BE, Kryetarja e Delgacionit të Bashkimit Evropian në Tiranë, ambasadorja Romana Vlahutin, ka theksuar se “nuk po flasim vetëm për legjislacion të ri, apo ndryshime kushtetuese, por për një rregull të ri... Reforma duhet të sigurojë që të jetë e pamundur të ketë gjyqtarë të korruptuar; që prokuroria të hetojë këdo, çdo njeri të korruptuar. Të gjithë të barabartë para ligjit. Në një demokraci funksionale, korrupsioni, zarfet me para nuk duhet të ekzistojnë. Duhet të ketë një ndarje të pushteteve që të mos ketë influenca në prokurori, sidomos në ndjekjen penale të atyre që kanë funksione të larta. Ata që abuzojnë me ligjin, duhet të përballen me hetimin... Komuniteti ndërkombëtar ka ndihmuar dhe do vazhdojë të ndihmojë. Ju lutem dyfishoni këmbënguljen tuaj, sillni besimin në Shqipëri, besimin në

¹⁹ Ambasadorët: Reforma në drejtësi, më rëndësishmja pas rënies së komunizmit. Flasin Lu, Vlahutin dhe Raunning, Albanian News Agency, 9 qershor 2015.

sundimin e ligjit dhe që të gjithë janë të barabartë para ligjit. Shqipëria ka nevojë për këtë gjë”.²⁰

Ambasadori amerikan, Donald Lu, duke qenë më i drejtëprdrejtë është shprehur vazhdimisht se në sistemin tuaj të drejtësisë, disa persona duhet të pushohen nga puna për korrupsion dhe disa të tjerë të çohen në burg. Në një sondazh të zhvilluar me gjykatësit, të financuar prej USAID-it, 25% e gjykatësve thanë se sistemi ishte i korruptuar dhe 58% për qind të tjerë thanë se ekziston perceptimi publik se sistemi është i korruptuar. Në sondazh, 7% e gjykatësve patën thënë se sistemi i drejtësisë në Shqipëri nuk është i lirë prej ndërhyrjeve politike dhe 50% patën thënë se ishte vetëm pjesërisht i lirë. Në një sistem ku edhe gjykatësit bien dakord se ka korrupsion, kjo nënkupton detyrimisht se gjykatësit, prokurorët dhe avokatët duhet të bashkëndajnë që të gjithë përgjegjësinë për dhënien dhe marrjen e rryshfeteve. Por, besoj gjithashtu se ka disa profesionistë të ndershëm, me përvojë dhe të kualifikuar që duhet të lejohen të punojnë në një sistem gjyqësor të lirë prej korrupsionit.²¹ Sipas tij, sistemi gjyqësor shqiptar përveç se duhet të japë llogari për korrupsionin, duhet të jetë i pavarur për t'i rezistuar trysnisë politike. Gjykatësit dhe prokurorët duhet t'i marrin vendimet të bazuar në ligjin dhe provat, e jo nën ndikimin e interesave politike ose vetjake. Sot, shumë personazhe të njohur të krimit të organizuar dhe zyrtarë të lartë të korruptuar të institucioneve të ndryshme publike ecin nëpër rrugët e Tiranës pa pasur frikë se do të procedohen. Komisioni Europian për Efikasitetin në Drejtësi e renditi Shqipërinë në vendin e fundit mes 25 vendeve të anketuara, përsa i përket ndjekjes penale të krimeve të rënda. Në një vend të NATO-s, që aspiron anëtarësimin në BE, elitat politike dhe kriminale nuk mund të veprojnë pa u ndëshkuar.²²

Përfaqësuesit e faktorit ndërkombëtar kanë theksuar se Shqipëria ndodhet përpara një ndryshimi rrënjësor në fushën e reformimit të drejtësisë. Nëse realizohen, kjo mund të jetë një prej reformave më të rëndësishme që prej rënies së komunizmit. Pavarësisht nga zvarritjet e vazhdueshme, sabotimet e qëllimshme nga grupe e individë të kriminalizuar, ata kanë bësuar kurdoherë në vlerën e reformës dhe nuk kanë reshtur për asnjë çast mbështetjen e saj.²³ Kanë vënë në dukje se elementi thelbësor i suksesit të saj radhës është shpejtësia për të kapur kohën e humbur dhe për të vepruar në mënyrë të organizuar sipas një Plani Strategjik, me vizion gjithëpërfshirës për sistemin e drejtësisë. Ai duhet të identifikojë ndryshime të menjëhershme, afatmesme dhe afatgjata, të llogarisë nevojat për burime, si dhe fushat ku duhen hulumtime të mëtejshme, nevojat për trajnimin e gjyqtarëve, prokurorëve, avokatëve dhe të tjerëve, që të mësojnë të punojnë me legjislacionin e ndryshuar. Njëkohësisht lypset që të

përmbajë masa menaxhimi si për shembull, futjen e sistemit të Menaxhimit Aktiv të Çështjeve në të gjitha gjykatat e rretheve etj.²⁴

Drejtuesit dhe institucionet e këtij vendi, përfshirë sistemin e drejtësisë, kanë detyrimin dhe përgjegjësinë që të jenë transparentë, llogaridhënës dhe të ndershëm ndaj qytetarëve, në mënyrë që të luftojnë me vendosmëri korrupsionin dhe të udhëheqin përmes shembullit të tyre. Një nga përfaqësuesit e vendeve mike, duke iu referuar përvojës së dikurshme të vendit të vet, thotë me të drejtë se “Koha gjatë së cilës mbretëroi, mbreti John në Angli, në shekullin e XIII (1214) ishte koha e historive të Robin Hoodit, banditit që luftonte padrejtësitë dhe vidhte të pasurit për t’ua dhënë të varfërve. Armiku më i madh i Robin Hoodit ishte sherifi i Nottinghamit, një gjykatës i korruptuar që shtypte të varfrit dhe njerëzit e ndershëm. Ai merrte rryshfete për të shtrembëruar dhe keqpërdorur ligjin. Sherifi i Nottinghamit është shembulli letrar dhe mitik i gjithë të këqijave ndaj të cilave baronët e Magna Cartas po përpiqeshin të luftonin. Në Shqipëri, ku beteja për drejtësi vazhdon ende, ka disa njerëz të klasës politike, që ashtu si mbreti John besojnë se janë mbi ligjin. Ka nga ata gjyqtarë që besojnë se ata mund të mos e zbatojnë ligjin. Ka të tillë që blejnë ose shesin drejtësi dhe shtypin të varfrit, siç bënte sherifi i Nottinghamit. Prandaj, parimet dhe fryma e Magna Cartas mbeten të rëndësishme për Shqipërinë, teksa vendi vazhdon në rrugën e tij drejt reformave demokratike dhe të sistemit të Drejtësisë.”²⁵

Rruga e hapur për zbatimin e reformës në drejtësi

Me miratimin e ndryshimeve kushtetuese si dhe të paketës prej shtatë ligjesh blloku, që përbëjnë aksin themelor të reformës në drejtësi, mendohet se janë hedhur bazat e qëndrueshme. Kjo nuk do të thotë se puna me të ka mbaruar, por sidoqoftë mund të thuhet se tashmë ka filluar. Ky fillim, i mbështetur në ligjet e sipërpërmendura përbën në vetvete një nisje të mbarë. Protagonistët e saj në diskutimet e herëpashershme janë përpjekur të rrënjosin mendimin se miratimi i ligjit të Veting-ut dhe projektligjeve të tjerë, përfaqëson një hap të rëndësishëm për të rikthyer besimin te institucionet e drejtësisë dhe shpresën për t’ju kthyer qytetarëve drejtësinë e munguar, drejtësinë e mohuar në vite, shpresën se në këtë vend mund të ketë një drejtësi të barabartë për të gjithë. Miratimi i paketës së shtatë ligjeve prioritare ishte i domosdoshëm sepse pa to nuk mund të fillonjë rivlerësimi i gjyqtarëve, i prokurorëve dhe i gjithë njerëzve të tjerë të sistemit të drejtësisë, nuk mund të ngrihen institucionet përgjegjëse që do të shërbejnë për vetërregullimin e sistemit të drejtësisë.

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty.

²² Po aty.

²³ Po aty.

²⁴ Po aty.

²⁵ Mesazhi i Magna Cartas për Shqipërinë e sotme,- Nicholas Cannon, Ambasador i Mbretërisë së Bashkuar në Shqipëri, *Shqiptarja.com*, 13 Qershor, 2015.

Ndryshimet në legjislacion për realizimin e reformës duhet të bëhen sipas modeleve të *acquis communautaire*. Me këtë rast duhet mbajtur parasysh se në vitin 1993 Këshilli europian, në një takim të organizuar në Kopenhagë, vendosi tre kritere që duhen plotësuar nga vendet candidate. *Së pari*, stabilitetin e institucioneve që garantojnë demokracinë, shtetin e së drejtës, respektimin e të drejtave të njeriut; *Së dyti*, ekzistencën e një ekonomie tregu funksionale, me kapacitete që t'i rezistojnë presioneve konkurruese të BE; *Së treti*, kapacitete për të marrë përsipër dhe për të përmbushur detyrimet e anëtarësisë.

Nëse një sistem drejtësie, i reformuar sipas kërkesave dhe parimeve të *acquis communautaire*, do të fillojë të funksionojë, rezultatet nuk do të vonojnë. Shëmbujt vijnë nga vendet e tjera ish komuniste. Në Mal të Zi janë arrestuar dhjetra zyrtarë të lartë dhe të afërm të tyre të akuzuar për korrupsion. Në Rumani është krijuar një prokurori speciale anti-korrupsion (Directia Nationala Anticorruptie – DNA), e cila në periudhën 2005-2014, procedoi rreth 2000 persona, që u dënuan për korrupsion²⁶. Mbi 80 persona publikë të njohur vuajnë dënime me heqje lirie. Nga këta 36 ministra janë përballur me ligjin, 11 prej të cilëve vuajnë dënimin me burg, 5 janë të ndaluar, 20 të tjerë janë në procese penale për korrupsion, 35 gjykatës janë dërguar në gjykatë për korrupsion, 20 prej të cilëve janë dënuar. Midis të dënuarve VIP bëjnë pjesë edhe ish kryeministri, Adrian Nastase, i dënuar dy herë me heqje lirie dhe kryeministri tjetër, Viktor Ponta, i akuzuar për falsifikim dokumentesh dhe pastrim parash. Lista e të dënuarve nuk ka kursyer as kryetarë partish, kryebashkiakë, kryetarë qarqesh, funksionarë të lartë publikë, biznesmenë të mëdhenj, pronarë mediash, oficerë policie, gazetarë të njohur dhe të afërm pushtetarësh të lartë. U arrestua për mitmarrje kryebashkiaku i Bukureshtit, Sorin Oprescu, i akuzuar se merrte 10% të tenderave për punë publike me një skemë të sofistikuar, por që u kap nga prokuroria dhe shërbimi sekret. Në zyrat e prokurorisë ishin grumbulluar 7000 dosje të tjera gati për t'u dërguar për gjykim në gjykatat përkatëse. Janë sekuestruar pasuri prej dhjetëra milionë eurosh. Në Kroaci njësia speciale e quajtur Zyra kundër korrupsionit dhe krimin të organizuar – USKOK, ka çuar për ndjekje penale rreth 2000 persona, ndër të cilët ish-kryeministrin Sanader, i dënuar për korrupsion me 8.5 vjet burg. Fatin e tij e ka pasur edhe ish-zv.presidenti, ish-zv.kryeministri, ministra dhe funksionarë të lartë publikë, kryebashkiaku i Zagrebit etj.²⁷

Ka filluar të ndjehet dukshëm frika e zbatimit të këtyre skenarëve, që konsiderohen si goditje të forta ndaj korrupsionit. Frikën e shtoi edhe më deklarimi i ambasadorit të një vendi të madh, mik, i cili tha haptas se në Shqipëri do të zbatohet skenari kroat dhe rumun, që dërgoi prapa dyerve të burgut ish-kryeministra, ish-ministra, ministra dhe zyrtarë të lartë. Në Shqipëri do të fillojë

zbatimi i këtij skenari për zbardhjen e pasurisë së vënë në mënyrë të paligjshme dhe krimeve.²⁸

Pas kalvarit të gjatë të mundimeve dhe padrejtësive flagrante ndaj njerëzve të varfër, pas grabitjes së pasurive publike, financave dhe buxhetit të shtetit, shpresohet se do të nisi zbatimi i reformës së vërtetë në gjyqësorin shqiptar. Reforma në drejtësi është ose duhet të jetë garanci e një shprese drite në fundin e tunelit të demokracisë së ëndërruar nga shqiptarët. Pavarësisht debateve shterpe dhe zvarritjeve të pafundme të qëllimta, duket se tashmë është bërë e qartë që drejtësia po mbërrin edhe në Shqipëri. Rruga e saj është hapur me përpjekje të mundimshme për të zbatuar një ndër parimet bazë të ndërtimit të shtetit, parimin e ndarjes së pushteteve, të përmendur zakonisht si slogan fiktiv, realisht të nëpërkëmbur. Ai është menduar si “çelësi magjik” që do t'i hapi drejtësisë mundësitë e zbatimit të vërtetë. Tashmë theksohet se nuk do të lejohet më që politika, pushteti legjislativ t'i zejë frymën gjyqësorit. Ai do të bëjë vetëm ligjet dhe nuk do të ndërhyjë në caktimin e gjyqtarëve. E njëjta gjë do të bëhet edhe me pushtetin ekzekutiv, pushteti që normalisht merret me administrimin e përditshëm të shtetit. Ai nuk do të lejohet, nuk do të tolerohet të ndërhyjë në sferën e legjislativit, që të tentojë të bëjë ligje ose të urdhërojë gjykatat të dënojnë apo të falin, të caktojë ose të heqi gjyqtarët. Gjyqësori do të bëjë atë që i takon, të realizojë kompetencat e veta funksionale, të japë drejtësinë dhe në të njëjtën kohë të nxjerrë jashtë sistemit gjithë gjyqtarët e paaftë, të korruptuar, mafiozë dhe të kriminalizuar, që kanë depërtuar në pushtetin gjyqësor në Shqipëri, që gjyqtari të shndërrohet, siç shprehej Monteskje 350 vjet më parë, në gojën që shqipton fjalën e ligjit²⁹ dhe të arrihet ajo që thoshte filozofi anglez Francis Bacon, në shek. XVI-XVII, se “ligji më i mirë është ai që i lë sa më pak dorë të lirë gjyqtarit dhe gjyqtari më i mirë është ai që pranon të mbajë në duart e veta sa më pak që të jetë e mundur”.³⁰ Le të shpresojmë se kjo ditë është duke ardhur.

Bibliografia

Afera e CEZ, fillon hetimi ndaj Sali dhe Shkëlzen Berishës, Romeo Karaj 'fundos' Berishën për CEZ, 'Fotoja me Rulin e 100 telefonatat e Berishës' Në Shqiptarja.com, 11 Dhjetor 2016.
Ambasadorët: Reforma në drejtësi, më rëndësishmja pas rënies së komunizmit. Flasin Lu, Vlabutin dhe Rauning, Albanian News Agency, 9 qershor 2015.

²⁸ *Afera e CEZ, fillon hetimi ndaj Sali dhe Shkëlzen Berishës, Romeo Karaj 'fundos' Berishën për CEZ, 'Fotoja me Rulin e 100 telefonatat e Berishës' Në Shqiptarja.com, 11 Dhjetor 2016.*

²⁹ Charles Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu, *De l'esprit des lois* (1re éd. Genève, 1748).

³⁰ Sir Francis Bacon, *Meditationes Sacrae* (1597), XI, *De haeresibus*, in *Exemplum Tractatus de Fontibus Juris and other latin pieces of Lord Bacon* (tr. anglaise par James Glassford), Waugh & Innes, 1823, p. 191. Teksti origjinal në latinisht në *Œuvres philosophiques de Bacon, avec notice, sommaires et éclaircissements*, par M. Bouillet, t. 3, Paris, 1834, p. 474.

²⁶ www.pna.ro

²⁷ Të dhënat e referuara janë marrë nga Erion Piciri, *Koha për drejtësi*, MAPO më: 11 Shtator 2015. (<http://foreignpolicy.com/2015/08/07/the-little-anti-corruption-agency-that-could/>)

- Charles Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu, *De l'esprit des lois* (1re éd. Genève, 1748).
- Erion Piciri, *Koha për drejtësi*, MAPO më: 11 Shtator 2015. (http://foreignpolicy.com/2015/08/07/the-little-anti-corruption-agency-that-could/Intervistë_e_Z.Edi_Rama_me_gazetarin_britanik,
- Ksenofon Krisafi, - *Pavarësia e gjyqësorit kusht dhe rezultat i reformës*, në *Ius & Iusticia*, Nr.1/2008. *Letrat e federalistit*, pjesa e dytë, fq.8. http://europe.eu.int/comm/enlargement/report_2003/pdf/cmr_pl_final_fr.pdf (p. 16).
- Mesazhi i Magna Cartas për Shqipërinë e sotme*, - Nicholas Cannon, Ambasador i Mbretërisë së Bashkuar në Shqipëri, *Shqiptarja.com*, 13 Qershor, 2015.
- Nicolas Sarkozy, *la réforme judiciaire et les progrès de la civilisation: mettre à l'abri les puissants*, 10 sept 2009, Publié par *Le Grand Barnum*, dans *Le Barnum politique*.
- Platoni, *Republika*, CEU, Shtëpia e librit, Phoenix, 1999.
- Raporti i progresit i vitit 2014 për Shqipërinë*, i Komisionit Europian, në http://www.mie.gov.al/Reforma_në_Drejtësi_ambasadori_Lu_Ka_probleme_me_korrupsionin_janë_dënuar_vetëm_3_gjyqtarë_-_BalkanEëb_-_06-Jul-2015.
- Sir Francis Bacon, *Meditationes Sacrae* (1597), XI, *De haeresibus*, in *Exemplum Tractatus de Fontibus Juris and other latin pieces of Lord Bacon* (tr. anglaise par James Glassford), Ëaugh & Innes, 1823, p. 191. Teksti origjinal në latinisht në *Œuvres philosophiques de Bacon, avec notice, sommaires et éclaircissemens*, par M. Bouillet, t. 3, Paris, 1834, p. 474.
- Tim Sebastian, që punon për Deutsche Welle-n dhe drejton emisionin televiziv "Conflict Zone", shtator 2015, citohet sipas gazeta *Tema*, 22 shtator 2015.
- Vlahutin: Korrupsioni në gjyqësor, akti më suprem i imoralitetit dhe i talljes me qytetarët*, *Gazeta Shqip* - 10 Korrik 2015.
- Zbardhet opinioni i Komisionit të Venecias: Ligji i Vetëgjatës, pa probleme*, në *Koha Jonë*, 10/12/2016.

Aspekte të mbrojtjessë të drejtave të njeriut në lidhje me zgjidhjen e mosmarrëveshjeve në arbitrazhin ndërkombëtar

Dr. Evelina Çela

Abstrakt

Në shumë shtete të qytetëruara, vlera thelbësore në kohët e sotme mbi të gjitha është njeriu. Pikërisht, për këtë arsye të drejtat dhe liritë e tij janë të mbrojtura nga një numër i madh aktesh ligjore si kombëtare ashtu edhe të sistemit të së drejtës ndërkombëtare, duke i dhënë përparësi dhe liri të plotë në zgjedhjen e gjykatës së arbitrazhit për sa i përket zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Në ditët e sotme një vëmendje e madhe i kushtohet tregtisë ndërkombëtare, kjo për arsye se tregu global është në evolucion çdo ditë. Ashtu si në të gjitha sferat e tjera të veprimtarisë njerëzore dhe në këtë sferë lindin konflikte të cilat duhen domosdoshmërisht të zgjidhen. Sot në botë ekzistojnë shumë gjykata dhe secila prej tyre është përgjegjëse për një sektor të caktuar të së drejtës ndërkombëtare.

Fjalë kyç: *gjykata arbitrazhi, konventa europiane*

Për çdo qytetar të zakonshëm mbetet mister thujse gjithmonë pyetja se çfarë është një gjykatë ndërkombëtare arbitrazhi. Pavarësisht statusit dhe drejtimit të gjykatave ndërkombëtare të arbitrazhit ekziston një rregullim i vetëm ligjor i aktivitetit të këtyre organeve.

Gjykata ndërkombëtare e arbitrazhit – është rezultat i një marrëveshje të veçantë të lidhur ndërmjet shteteve¹. Arbitrazh ndërkombëtar, do të thotë rregullim i

¹ Malcolm N. Shaw. *International Law*. 7th Edition. Cambridge. 2014, f. 759.